

DUNJA RIHTMAN-AUGUŠTIN & ALEKSANDRA MURAJ
Institut za etnologiju i folkloristiku
Zagreb, Zvonimirova 17

PRVIH PEDESET GODINA ETNOLOŠKE MISLI U INSTITUTU

Autorice osvjetljaju teorijska polazišta i opisuju ishode prakse etnologa koji su proteklih desetljeća djelovali u Institutu. Etnološka je proizvodnja u tom razdoblju neprekidno rasla i otvarala nova pitanja, mijenjajući i teorijske pristupe i sam predmet. Jedna je struja tih etnoloških napora na nov način definirala svoj odnos prema povijesti, a druga se približila epistemološkim istraživanjima i postmodernoj upitanosti o samoj srži etnološke znanosti — o njezinu tekstu i pismu.

Ključne riječi: etnologija, povijest hrvatske etnologije, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Prijelomne godine 1948., kad je osnovan Institut za narodnu umjetnost (6. veljače), kulturna se politika u Hrvatskoj (kao i u cijeloj Jugoslaviji) prema folkloru i narodnoj kulturi odnosila ambivalentno. Vladajuća se ideologija folklorom poslužila u Drugom svjetskom ratu kao sredstvom mobilizacije i propagande, ali se gotovo u isto vrijeme obrušavala na seljačke, "nazadne i potencijalno nacionalističke", uz religiju vezane tradicije. S druge pak strane tada, ali i kasnije, povodeći se za sovjetskim modelima kulturne politike, država je počela osnivati institucije koje će je predstavljati. Možda je, uostalom, osnivanju Instituta kumovala i ideja da se državnom znanstvenom ustanovom postupno zamijene neke funkcije ideološki sve nepodobnije Seljačke sloge. Je li u tom ili nekom drugom ožračju utemeljen Institut za narodnu umjetnost, sada je manje važno. Bitno je da je Institutu kao cilj zapisano skupljanje folklorne građe, prvenstveno one glazbene, kao svjedoka bogatstva narodne baštine. U toj je koncepciji težište više bilo na folkloru nego li na narodnoj kulturi; etnologija se u dokumentima Instituta još ni ne nazire. Danas se samo možemo pitati nije li uzrok izostanku etnologije, među ostalim, dogmatsko marksističko stajalište o nepotrebnosti teorijski zasnovane etnološke znanosti.

Bilo kako bilo, prvi veliki projekt Instituta, istraživanje narodnih tradicija u Istri, koja je tek 1945. postala sastavnim dijelom Hrvatske,

odnosno Jugoslavije, provodi se bez etnologa. Ivan Ivančan sudjeluje u istraživanju kao etnokoreolog. Bavi se narodnom kulturom samo u aspektima vezanim uz ples.

Preduvjeti za etnologiju

Želimo li danas prikazati i vrednovati razvoj etnološkoga istraživanja u Institutu opazit ćemo ponajprije kako je od osnutka, bez obzira na utemeljiteljske motive, ta ustanova prožeta ambicijom da se istraživanja znanstveno zasnuju i da se stalno otvaraju novi vidici. Već na samom početku prvi direktor Instituta, dr. Vinko Žganec, dajući mu utočište — — zaposlio je Olinka Delorka. Delorko je trebao zapisivati tekstove narodnih pjesama kojih je melodije Žganec skupljao. No nazočnost Delorka, velikoga poznavatelja estetike Benedetta Crocea, navijestila je oproštaj od uvriježenoga romantičkoga pristupa folkloru. Taj je pjesnik romanist skupio, sastavio s istančanim književnim senzibilitetom i objavio zbirke hrvatskih narodnih pjesama. Dotad predstavljena gotovo isključivo u deseteračkom obliku i s herojskim motivima, narodna se poezija u Delorkovu izboru prikazala kao poetska vrijednost mjerljiva s najvećim dostignućima lijepe književnosti. Narodna poezija prestala je postojati kao poezija "drugih", primitivnih i uvijek ratujućih. Delorkovom zaslugom prihvatila ju je književna kritika te je definitivno ušla u hrvatski književni korpus.

No konačan zaokret prema osviještenim znanstvenim pristupima i prema ulasku u dominantne struje europskoga znanstvenog diskurza u i o etnologiji i folkloristici dala je Maja Bošković Stulli. Premda nastup tadašnje "nove" paradigme nije bio najavljen, pa čak ni u tekstovima osviješten (a zar je to itko u onim vremenima u etnologiji ili folkloristici činio?), novi je pristup počeo utjecati na istraživanja (i tekstove) u svim disciplinama koje će Institut kasnije udomiti i koje će povremeno i naizmjenice davati naglaske znanstvenoj proizvodnji.

Ipak, u prvom broju (podjednako kao i u sljedeća tri) *Narodne umjetnosti*, koji će izaći 1962. tj. u petnaestoj godini djelovanja Instituta, etnološke priloge pišu vanjski autori; još nije zaposlen kućni etnolog/inja. Valja imati na umu da u to doba, osim Akademijina prilično neredovitoga *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena* u Hrvatskoj nema niti jedne redovite etnološke publikacije (postoji samo *Etnološki pregled* na jugoslavenskoj razini). Etnološki se prilozi suradnika *Narodne umjetnosti* u tim prvim brojevima bave pojavama iz tzv. materijalne kulture (Gabrić 1962:53-65), običajima (Čulinović-Konstantinović 1963:73-96) ili čak likovnim folklornim izrazom u kontekstu običaja (Benc-Bošković 1962:81-91). Prilozi su priređeni klasičnom kulturno-historijskom metodom, što će reći da se uz opis pojave i podatke o njezinoj rasprostranjenosti teži otkrivanju podrijetla. Zanimljivo je, premda ne i neočekivano, da se od toga donekle razlikuju prilozi terenskih

istraživača koji nisu educirani etnolozi. Tako Zvonko Lovrenčević jednom opisuje posve određenu svadbu, te time taj opis odstupa od etnološki kanoniziranoga modela svadbe (1963:176-191), a drugi put nastoji istraženim pojavama odrediti kronološku poziciju, što je redovito nedostajalo u etnološkim radovima toga razdoblja (1969/70:71-100).

U rubrici *Prikazi*, uvedenoj već od prvoga broja, i o kojoj se zdušno brine Maja Bošković-Stulli (ona zapravo uređuje i od samoga početka daje ton godišnjaku), vrlo se ažurno izvješćuje o domaćoj i recentnoj inozemnoj etnološkoj proizvodnji. Time počinje ili se (sjetimo li se A. Radića i njegovih prikaza u *Zborniku za narodni život i običaje*) ponovno uspostavlja dotok obavijesti o novim tendencijama u etnološkim istraživanjima i omogućava njihova recepcija. Upravo taj izravni priključak na etnološko promišljanje, prvenstveno ono u Njemačkoj, ali i u Skandinaviji, Francuskoj i SAD, znatno će utjecati na rad etnologa koji od sredine 60-tih godina kao stalni zaposlenici djeluju u Institutu.

Prema radikalnoj kritici etnologije

U tada osnovanom Odsjeku za običaje radi Josip Milićević. (Prije njega za istraživanje običaja bijaše "zadužen" folklorist Miko (Nikola) Bonifačić Rožin. No on je imao mnogo više sluha za pučki dramski izraz, pa je preuzeo to područje istraživanja.) Naziv odsjeka govori sam za sebe i naznačuje da je etnološki rad u Institutu zamišljen uglavnom kao istraživanje konteksta folklornim pojavama. Ipak, etnološko se istraživanje od samih svojih institucionaliziranih početaka ne može ograničiti. Milićević se bavi jednom od rjeđe obrađivanih tema u tadašnjoj hrvatskoj etnologiji — običajima i vjerovanjima uz gospodarske poslove (1966:191-207). Kasnije širi interes na druge običaje, ali i na tradicionalno privređivanje (1967-68:433-513; 1974-75:399-462). Odstupa od kulturno-historijske metodologije, ne zanima ga rasprostranjenost i podrijetlo, jedva da teži kanonizaciji običaja. Od kazivača zapisuje i koristi individualna, gotovo biografska kazivanja, u više ih navrata posjećuje, traži ih i na mjestima kamo su se preselili. Uz to se kao usporednim viđenjem dotične kulture obilno služi djelima književnika koji su opisivali život lokalnih zajednica što ih sam upravo istražuje.

Novo etnološko pitanje postavljeno je 1969. u sedmom broju *Narodne umjetnosti*, i to u članku autorice Nives Ritig-Beljak (1969:17-25), koji bismo danas nazvali preglednim. Ona, naime, komentira raspravljanje o folkloru i folklorizmu, upravo objavljeno u njemačkom časopisu *Zeitschrift für Volkskunde*. Iako iz sadašnje perspektive u teoriji H. Mosera i H. Bausingera vidimo manjkavosti, ponajprije zbog prešutne pretpostavke o stabilnom prvobitnom stanju folkloru, upoznavanje s tom raspravom upozorilo je na život folkloru u suvremenom, potrošačkom i medijskom društvu te na odgovornost struke u primjeni i proizvodnji suvremenoga folkloru. Stoga, nasuprot dotad uvriježenim etnološkim

dogmama koje su tvrdile kako tradicionalna kultura i folklor nestaju u dodiru s urbanom civilizacijom, pa se etnologija time ne bi trebala baviti, početkom sedamdesetih godina počinjemo razmišljati o položaju tradicionalne kulture u suvremenom društvu (Rihtman-Auguštin 1971:3-17). Traži se drukčiji pristup u etnologiji, koji će mnogo kasnije (1984, 1988) biti nazvan *novom paradigmom* iako se ni tada nije mislilo o novoj paradigmi nego o radikalnoj kritici kulturno-historijske etnologije. Zato je danas teško, gotovo nemoguće, prosuditi gdje su u teorijskim propitivanjima i u konkretnom istraživačkom i terenskom radu nastale prekretnice. One su se događale postupno, kritikom "stare" etnologije i njezinih kanona, kao i spoznajama koje su se stjecale izravnim dodirom sa svakodnevicom u empirijskim istraživanjima. To se i danas jasno vidi, primjerice u dvama prikazima bibliografije etnoloških radova o običaju i njegovoj ulozi u kodu ponašanja društvenih skupina koju je uredila Ingeborg Weber Kellermann (Gavazzi & Rihtman-Auguštin 1973:379-382). M. Gavazzi ne uspijeva zatomiti čuđenje što se u toj klasifikaciji među običaje svrstavaju radovi o životnim uvjetima i navikama *Gastarbeiters*, o običajima trgovaca, o hrani i hranjenju i sl. Za D. Rihtman-Auguštin nova klasifikacija literature o običajima i uvodni tekst I. Weber Kellermann, koji običaje najavljuje kao označitelje kodova ponašanja društvenih skupina, otvaraju nove mogućnosti proučavanja jedne od središnjih tema starije etnologije. Ponajprije, običaji se promatraju u promjenljivom društvenom kontekstu i uvažava se socijalna dinamika ljudskih skupina u kojima običaji označuju odnose. U Institutu se i dalje smatra da su običaji i svetkovine *loci* folkloru te se njihovu proučavanju i proučavanju vjerovanja prilazi kao podlozi za razumijevanje pojedinih folklornih fenomena. U članku "Narodni običaji okolice Donje Stubice" (1973:152-216) Zorica Rajković Vitez kritički će se osvrnuti na dotadašnju praksu istraživanja običaja. Nasuprot traženju "izvornosti" običaja, omiljele zadaće brojnih hrvatskih etnologa, ona će pogled usmjeriti na suvremeno stanje i status običaja. Promatrat će običaje u procesu i posebice će se opirati tadašnjem bezvremenskom shvaćanju svih fenomena kulture. Kao vrstan istraživač na terenu u članku "Obilježja etnografske građe i metode njezina terenskog istraživanja" (1974:129-134) upozorava na raskorak koji postoji između etnološki kanoniziranih običaja i njihovih individualnih ostvarenja. Vrlo pedantnom kritikom izvora dokazuje još jednu etnološku zabludu (koja ne pripada samo hrvatskoj etnologiji), tj. onu o navodnom pokusnom braku (1975). Pokazala je kako fenomen pokusnog braka kao i literatura koja ga opisuje prati djelomično nerazumijevanje funkcioniranja i simbolike tradicijskih zajednica, demistificirajući tako pojavu što su je etnolozi smatrali jednom od balkanskih specifičnosti. Nešto će kasnije Aleksandra Muraj na dotad neuobičajen način istražiti kulturu stanovanja i život u prigradskom selu Jalševcu, uvodeći u monografski članak tada nekonvencionalnu građu poput osobnih pisama i obiteljskih dokumenata te statističkih i demografskih podataka, vrednujući odnose sela i grada ne samo kao

razarateljske s obzirom na narodnu kulturu nego uviđajući poticaje narodnoj kulturi što izvire iz tih odnosa (1977:95--149).

Ako su istraživanja običaja i kulture stanovanja polazila od tradicionalnog etnološkog predmeta i rušila njegove kanone, istraživanja transformacija tradicionalne kulture pošla su u potragu za novim ili barem drukčijim predmetom.

Potruga za novim putevima

Društvena stvarnost već je u šezdesetim godinama nalagala da se osim skupljanja građe u selima etnolozi upute u grad, za svojim seljacima koji su sve više napuštali sela. U biti interdisciplinarni projekt o transformacijama folklornih tradicija potaknula je Maja Bošković Stulli i dosta ga je teško progurala na financiranje. Branimir Bratanić, profesor etnologije na zagrebačkom Sveučilištu, a voditelj komisije koja je nadgledala etnološke projekte pri tadašnjem Fondu za naučni rad, već je nakon prve godine rada, iako to tada nije bilo uobičajeno, tražio izvještaj o učinjenome. Uskratili smo taj izvještaj jer smo te prve godine tek istraživali i radili nešto dotad nevideno u hrvatskoj i u mnogim drugim etnologijama. Teorijski smo se pripremali za istraživanje. Održavali smo vrlo žive rasprave u Institutu o pojedinim teorijskim pitanjima. U njima su podjednako sudjelovali etnolozi i folkloristi. Raspravljali smo o pojedinim radovima izrađenim u projektu. Dunja Rihtman-Auguštin sjeća se žive rasprave o svom, uvodnom tekstu (1976:1-25), ostajući do danas zahvalna svim sudionicima na vrlo kritičkim i poticajnim primjedbama. O originalnim prinosima Olge Supek, Milivoja Vodopije, Zorice Rajković Vitez i tada vanjske suradnice Aleksandre Muraj također se iscrpno raspravljalo. Ti su radovi doista označili institutsku, ali i hrvatsku etnologiju te izazvali pozornost u etnologijama drugih sveučilišnih središta u bivšoj Jugoslaviji.

Projekt koji je započeo kao istraživanje *transformacija folklornih tradicija u suvremenoj kulturi* (rezultati su objavljeni u *Narodnoj umjetnosti*, brojevima 13/1976, 14/1977) i 15/1978) uskoro je korigirao vlastita polazišta. Pokazalo se, naime, nešto što danas smatramo općim mjestom, tj. da tradicije neprestance cirkuliraju ne samo tijekom povijesnih razdoblja ili geografskih regija nego i među socijalnim slojevima. U tome se procesu one mijenjaju. Poticaji njihovoj cirkulaciji i mijenama dolaze iz tzv. viših društvenih slojeva i usmjeravaju se prema nižima, ali i iz nižih utječući na one više. Tradicije minulih generacija nadahnjuju nove naraštaje, pa ih oni prihvaćajući intepretiraju i mijenjaju. Sve to danas zvuči kao nešto samo po sebi razumljivo, ali sredinom sedamdesetih još se trebalo izboriti za etnološku relevantnost nekih naoko banalnih pojava poput svakodnevnog gradskog pripovijedanja (Bošković-Stulli 1978:11-35); maturantskih veselica i ophoda (Vodopija 1976:77-92); dječjih igara, i to onih na asfaltu, što je i u tadašnjoj europskoj

etnologiji bila tek započeta tema (Rajković Vitez 1978:37-96); pustih novinskih osmrtnica (Rihtman-Auguštin 1978:117-175) ili znamenja smrti u prometnoj nesreći (Rajković Vitez 1976:27-56), tema vezanih uz poznati tabu smrti u građanskom, ali, čini se još više, u socijalističkom društvu. To se moglo postići novim promišljanjem etnološkoga pristupa i interpretacije. Bilo je to donekle *očuđavanje* svakodnevice kako je to protumačila I. Prica (1996), ali, usuđujemo se reći, i više od toga.

U tom smislu tijekom rada projekt je preusmjerio interes od *transformacija* prema istraživanju *interakcija folklornih tradicija i suvremene kulture*. Promjena naziva u *hodu* govori o stvaralačkoj klimi tadašnje višedisciplinarnе institutske ekipe, u radu koje su se gubile čvrste granice disciplina. U *Narodnoj umjetnosti* br. 16/1979 to je obrazloženo ovako: "Pokazalo se, naime, da je proces transformacija uvijek prisutan u kulturnim pojavama koje smatramo folklornim i da ih uvijek treba istraživati s obzirom na minule i sadašnje promjene. Prema tome, ne možemo se zadovoljiti konstatacijom ove ili one transformacije, nego moramo pokušati iznaći trend historijskih mijena i njihovo značenje. Uz to pojavio se i značajan problem sadašnjih, suvremenih interakcija tradicijskog stvaralaštva u užem smislu i folklornog stvaralaštva u širem smislu s jedne strane i trendova i pojava suvremene kulture s druge strane. Stoga je naslov projekta nakon prve etape izmijenjen..." (str.179). Očito je da se u projekt ušuljala percepcija ne samo industrije zabave, o kojoj je u to vrijeme govorio Bausinger, nego i utjecaja medija, što će sve kasnije bitno izmijeniti i narodnu kulturu, folklor i naše znanstvene percepcije.

Usporedno s naporima za stvaranje okvira za istraživanje odnosa s jedne strane narodne kulture i folklornih tradicija, a s druge strane suvremene, tržištem i medijima uvelike određene kulture, etnološko se promišljanje u Institutu usmjerava radikalnoj kritici općih pretpostavki kulturno-historijske etnologije i nečemu što bismo mogli nazvati dekonstrukcijom njezinih kanona. To se odnosi na temeljne pojmove poput naroda ili zadruge. To također znači uvođenje teorijskih pristupa što su ih u ono doba nudili strukturalizam C. Lévi Straussa i poststrukturalizam E. Leacha, o čemu je pisao M. Vodopija (1973:385-387); ili teorija prakse u njezinoj antropološkoj verziji: od teorije do prakse i natrag, kako je to, vrlo ažurno s europskom etnološkom misli, programatski pisala Olga Supek (1976:57-76). Iz tog je ozračja proizašla i knjiga *Struktura tradicijskog mišljenja* D. Rihtman-Auguštin (1984). Autorica se u njoj oslanja na dvije bitne pretpostavke strukturalističke teorije. S jedne strane u građi o hrvatskoj narodnoj kulturi, uključivši zadruge, identificira strukturalne odnose, a s druge strane inzistira na razlikovanju i međuodnosu stvarne i zamišljene razine tradicijskog mišljenja. Kritičkim čitanjem monografija o narodnom životu zapravo rehabilitira vrijednost same građe za onu etnologiju koja će se na nov način pridružiti povijesnim istraživanjima. No zanimanje za strukturu tradicijskog mišljenja ne pripada samo povijesti jer se tradiciji prilazi iz

sadašnjosti, upravo iz kulture svakodnevice, istraživanju kojem će se pridružiti brojna institutska etnološka proučavanja.

Regionalne i tematske monografije — nadoknađivanje etnoloških zaostataka

Teorijski se postulati međutim nikad izravno ne ostvaruju onako kako su zamišljeni ili kako ih njihovi promotori propovijedaju, a znanstveni se rad odvija u procijepima životnih datosti te u različitim kombinacijama bivših i sadašnjih paradigmi.

Institutska etnologija smatrala je svojom dužnošću *otplatiti* neke dugove i zaostatke svoje struke iz prošlosti. Opće je poznato da hrvatska etnologija sve do sredine dvadesetoga stoljeća nije bila uradila ni najnužniji pozitivistički posao, tj. nisu napisane ni regionalne etnografske monografije, a ni one tematske. U srednjeeuropskim etnologijama taj je posao obavljen ako ništa drugo, a ono uz pomoć istraživanja u okviru nacionalnih ili regionalnih etnoloških atlasa te objavljivanjem karata i studija. U europskim se etnologijama u to doba radilo na mjesnim monografijama [Community Studies]. Kako se rezultati hrvatskih i jugoslavenskih istraživanja etnološkoga atlasa nisu objavljivali, praznina je bila sve veća.

Institut je stoga u program stavio monografije pojedinih regija. Prvi su poticaji bili prilično tradicionalni jer se mislilo da treba utvrditi modele (da li kanone?) regionalnih osobitosti narodne kulture. Istraživačka su iskustva, međutim, upozoravala kako ne postoje regionalni modeli narodne kulture, nego da vlada raznovrsnost i da fenomene treba individualizirati. A to se, tako se onda činilo, moglo istražiti samo u točno omeđenim, manjim zajednicama. Monografije o pojedinim lokalnim zajednicama pripremljene su ekipno i višedisciplinarno, s priložima povjesničara, folklorista: književnih, glazbenih i plesnih, te etnologa koji se nisu više ograničavali na običaje. Riječ je o monografskim zbornicima "Studije i građa o Sinjskoj krajini" (NU 5-6/1967-68), "Folklor Gupčeva zavičaja" (NU 10/1973), "Folklor otoka Brača" (NU 11-12/1974-75), "Povijest i tradicije otoka Zlarina" (NU 17/1980; NU 18/1981). Zapažaju se pomaci od etnografske inventure i čistih opisa (Gamulin & Vidović 1967-68:95-105; iste 1974-75:463-496) do inovacija u koncepciji i interpretaciji osobito materijalne kulture, nošnje, svakodnevnog života (Muraj 1981a:159-220; 1981b:257-320).

Tek je u prvoj polovici devedesetih *otplaćen* drugi dio duga. U drukčijem povijesnom vremenu, ali i drukčijoj teorijskoj klimi, pripremljene su i objavljene monografije o dvama najznačajnijima ciklusima običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi, o onim božićnim i onim uskršnjim. Posve svjesne kritike ne samo pojma običaj, o čemu je u organizaciji Instituta godine 1986. održan znanstveni skup, (s kojega su prilozima objavljeni u NU 24/1987), nego i etnološke prakse u istraživanju

običaja (Prica, 1991:253-267), autorice Dunja Rihtman-Auguštin (1992b) i Jasna Čapo Žmegač (1997b), svaka su na svoj način nastojale ispuniti prazninu u proučavanju i publiciranju etnografije običaja. Prikazujući Božić i božićne običaje D. Rihtman-Auguštin se oslonila na objavljenu građu hrvatskih etnologa i folklorista od početka stoljeća do današnjih dana podjednako kao i na postojeću etnološku i povijesnu literaturu o božićnim običajima (Weber-Kellermann, Blaumeiser-Blimlinger, Burke, Bogatyrev, Gajek, Sklevicky, Miller). Nastojala je nadići tradicionalne etnološke okvire promatranja običaja koji su ih locirali samo u selo a ne i u grad, samo u seljačke a ne i u građanske sredine, samo u prošlost a ne i u sadašnjost. Uključila je utjecaje promjenljivih odnosa moći na oblikovanje vjerskih i pučkih tradicija pa i na samu pučku pobožnost. Jasna Čapo Žmegač u monografiji o Uskrsu i uskrsnim običajima u prvoj polovici dvadesetog stoljeća (pretežno) iskoristila je značajan korpus etnološke teorijske literature o običajima (Weber-Kellermann, Scharfe, H. Moser, Johler, Hartinger, van Gennep) i konstruirala pretpostavku koja odstupa od uobičajene dihotomije pretkršćansko-kršćansko u običajima. Založila se za mnogo utemeljeniji pristup koji obuhvaća interakciju religije, vjerskog učenja i vjerskih obreda s pučkim interpretacijama vjerskoga učenja i s mnogobrojnim i različitim pučkim shvaćanjima svetoga te s odgovarajućim prakticiranjem pobožnosti. Na tragu prethodnih institutskih diskusija o istraživanjima običaja, u knjizi je posebnu pozornost posvetila analizi običaja u promjenljivom društvenom kontekstu očitavajući njihova komunikacijska i integracijska značenja.

Ovdje treba spomenuti još jednu značajnu knjigu koja se pridružuje spomenutoj "otplati dugova". Riječ je o radu Ivana Lozice *Hrvatski karnevali* (1997), prvoj sintezi pokladnih običaja u hrvatskoj etnologiji i folkloristici. Lozica tretira karneval u svjetlu pojmova vremena i običaja, govori o snazi i privlačnosti pokladnih običaja i prikazuje ih u svim poznatim povijesnim i suvremenim, često osobno na terenu istraženim pojavnim oblicima. Budući da je autor folklorist o tom se radu govori u članku o folkloristici u ovoj knjizi.

Napokon treća otplata duga hrvatskoj etnologiji dopijeva u samoj pedesetoj godišnjici Instituta izlaskom iz tiska dosad nepostojećega priručnika hrvatske etnografije. Premda je teško vjerovati da dosad nismo imali odgovarajuće djelo, knjiga *Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka* prvi je pokušaj da se etnološki promisli kompleks pučke kulture kao cjeline. Autori/ce su svjesni da knjiga dolazi s velikim zakašnjenjem i u vrijeme kad u hrvatskoj etnologiji jačaju podjednako radikalna kritika koja gradi zamjera konstrukciju i izum tradicije, tradicionalistička tendencija koja i dalje okamenjuje građu u njezinoj bezvremenosti te modifikacije kulturnohistorijskog pristupa. Naslovi glavnih poglavlja knjige (*Elementi hrvatske seljačke kulture u postoru i vremenu. Osnovni pojmovi i polazišta. Kritika građe* J. Čapo Žmegač; *Obrisi svakidašnjeg života* A. Muraj; *Iskorak iz svakidašnjice* Z. Vitez sa suradnicima R. Senjković, G. Marošević, T. Zebecom, I. Lozicom; *Seoska*

društvenost J. Čapo Žmegač; *Predodžbe o životu i svijetu* J. Grbić) naznačuju nov pristup što su ga poduzeli autori/ce, obrađujući poznatu, no uistinu nedostatno raščlanjenu građu o hrvatskoj pučkoj kulturi. Dodatnu i korisnu vrijednost predstavlja poglavlje *Povijest etnološke misli u Hrvata* V. Belaja, jedinog autora koji ne pripada institutskim djelatnicima.

Od istraživanja običaja do mnogovrsnih kulturnoantropoloških pristupa

Etnološki pristupi u funkciji istraživanja konteksta folkloru, kao što se vidjelo, koristili su se prednostima tijesne multidisciplinarne suradnje s ostalim strukama djelatnim u Institutu. Ipak, ta je suradnja unekoliko sputavala i sužavala etnološke vidike jer im je dopuštala da se kreću samo u zadanim okvirima poimanja običaja. Tek je 1991. dotadašnji Odsjek za običaje preimenovan u dokumentima Instituta u Etnološki odsjek.

Ipak, otvorenost prema tijeku kulturnoantropološke misli i spomenuta radikalna kritika predmeta nametnula je folkloristima, ali i etnologima u Institutu pitanje o značenju komunikacijskih procesa. Doprinosi stranih i domaćih autora u uglednom i kasnije često citiranom zborniku *Folklor i usmena komunikacija* (1982. uredila Maja Bošković Stulli) upozoravaju na značenje istraživanja komunikacijskih procesâ u svakodnevici te na dinamiku socijalnih skupina čijom se kulturom bavi etnologija. U raspravi o tom zborniku održanoj o 35-toj godišnjici Instituta, 22. 11. 1983. (a objavljenoj u NU 21/1984:35-50), ponovno se promišlja donekle radikalno odbacivanje pojma narod, upozoravajući pritom na druge dimenzije *naroda* i u skladu s time na potrebe istraživanja etniciteta i međuodnosa kulturnih i etničkih procesa.

Doprinosi u dokumentaciju Instituta još uvijek govore o ekipnim podvizima skupljanja folklorne i etnografske građe, pa i iz nacionalno različitih hrvatskih sredina (primjerice srpski Sjeniĉak na Kordunu) ili stare hrvatske dijaspore kao što su Hrvati u Gradišću u Austriji odnosno Hrvati u Slovaĉkoj. Ipak, pomalo se odustaje od kompleksnih terenskih istraživanja folkloru i narodne kulture radi skupljanja građe. Autorica individualnoga dubinskog terenskog istraživanja u Svetoj Jani, Olga Supek, koja kreće tragom Rožiĉeve monografije o Prigorju, ugrađuje u doktorsku disertaciju pristup simboliĉke antropologije (1982). Utvrdivši još 1976. etnološku relevantnost naoko banalne pojave kao što je obilježavanje smrti u automobilskoj nesreći, Zorica Rajković Vitez proširuje svoje istraživanje na područje cijele Jugoslavije. Knjigom *Znamenja smrti* (1988) analizira smisao i značenje spomen-obilježja naprasne smrti uopće, društveno-kulturni kontekst koji ih okružuje kao i neverbalne poruke koje odašilju. A Aleksandra Muraj, također u dubinskom terenskom istraživanju žumberaĉkih Sošica (1989), kritiĉki razmatra i Radiĉev i Gavazzijev pristup materijalnoj kulturi. Stoga ona više ne govori o narodnoj

arhitekturi nego je zanimaju ljudi koji u kućama žive i simbolički svijet vezan uz stan i stanovanje: jednom riječju, kultura stanovanja.

Napuštajući timsko lokalno ili regionalno istraživanje, djelatnici Instituta, i etnolozi i folkloristi okupili su se oko jednog tematskog istraživanja, osvjetlivši s različitih aspekata Poklade, običaj dugoga trajanja i trajne vitalnosti (Zečević 1985:15-30; 1988:115-122, Lozica 1985:31-57; 1988:87-113, Rajković Vitez 1985:59-97, Ritig-Beljak 1985:99-17, Povrzanović 1988:15-66, Supek 1988:67-86, Sremac 1988:137-174, Galin 1988:175-204). "Pokladna događanja" — kako je navedeno u predgovoru NU 25/1988. — "interpretirana su kao visoko vrednovani simbol kulturnog identiteta, kao izraz odnosa sela prema globalnom društvu, kao pomak od ranijeg simboličkog manipuliranja prirode na simboličko manipuliranje ljudi, kao simbolički izraz reda i nereda (odnosno solidarnosti i konflikta u društvenom smislu te tradicije i mijene u kulturnom smislu), kao obred prijelaza koji uključuje simbolički čin žrtvovanja, kao prežitak antičkih kultova plodnosti koji sadrži polisemične konvencionalne i standardizirane simbole i nadživljuje zaboravljene poruke i značenja."

Etnološka misao u Institutu ne tendira školi niti se povodi za nekom školom teorijske misli. Od osamdesetih godina raste broj etnolog/inja u Institutu; etnologija bilježi diversifikaciju tema i teorijskih pristupa i, naravno, obilniju proizvodnju.

U *Etnologiji naše svakodnevice* D. Rihtman-Auguštin zaokružuje koncepciju istraživanja narodne kulture kao kulture svakodnevice. U situaciji upitanosti etnologije o vlastitom smislu u suvremenom svijetu autorica je, na tragu ondašnjih teorijskih trendova u struci, ponudila otvoreni sustav istraživačkih hipoteza: "konceptijski okvir na temelju strukturalne i komunikacijske definicije kulture koja se, međutim, ponovno određuje u svakom konkretnom istraživanju" (1988:38). Snježana Zorić pokušava utemeljiti *običaje* u prostoru između etnologije, teologije i filozofije (1991). Maja Povrzanović, oslanjajući se na terenske spoznaje, pomalo ugrožava model folklor-folklorizam i pokazuje kako mediji održavaju i oblikuju folklor (1988:15-66). Nešto kasnije, 1995., Zoran Čiča teorijski će propitati domaće istraživanje vještica i upozoriti na suodnos predodžbi o vješticama i vilama.

Otvaraju se nova, dosad posve deficitarna, upravo nepostojeća područja etnološkoga znanstvenog interesa. Jasna Čapo Žmegač kvalificirano se bavi povijesnim demografskim istraživanjima i ulazi u etnološki dosad neuobičajen, gotovo *nepodoban* teren — jedno vlastelinstvo (1991a). Povijesnom će demografijom tijekom godina neke tradicionalne etnološke fenomene pokazati u drukčijem svjetlu, primjerice zadругu. Postavit će pitanje zašto se hrvatska etnologija toliko bavila zadругom, a nimalo inokosnom obitelji, kad je zadružnim životom živio tek bitno manji broj seoskih obitelji (1996:375-398). Daljnje deficitarno područje — istraživanje etniciteta, etničkog identiteta, odnosa jezika i

etničkog identiteta postaje stalnom temom radova Jadranke Grbić (1994). Problem identiteta, etniciteta i međuetničkih prožimanja ona istražuje teorijski i empirijski na prostoru jugoistočne Europe, posebice Hrvata izvan Hrvatske. U svojim radovima analizira dinamiku identifikacijskih procesa na temelju jezičnih i drugih kulturoloških odrednica, naglašavajući pritom značenje stvaranja modela zajedništva u multietničkim i multikonfesionalnim zajednicama (1997a:7-23). Njezin interes zaokuplja i pojava mnogostrukog identiteta, koji utvrđuje i interpretira iz povijesno-političkih događanja (1997b:317--329).

Etnologija, rat i prevrat

Usmjerena svakodnevici institutska je etnologija osjetljiva na političke promjene koje mijenjaju ljudske sudbine, poput pada socijalizma i osnutka hrvatske države. Fenomenima s kojima smo se bavili odjednom su se otvorili neki drugi vidici; odjednom smo spoznali kulturne pojave u svakodnevici s kojima se zbog različitih razloga u socijalizmu nismo bavili. Politička promjena vlasti *bombardirala* nas je mijenom simbola, novom nacionalnom sviješću i nacionalizmom, etničkim sukobom i napokon ratom. Nemoćni, osobno živeći u strahu od rata i njegovih posljedica, a opet željni pridonijeti novoj interpretaciji nove stvarnosti, ali i vlastitom identitetu, etnološki pristupi kreću u dva pravca.

U prvim godinama devedesetih dio je Hrvatske okupiran, ljudi su istjerani iz svojih domova; kuće, sela i staništa razrušeni. Tradicionalna narodna kultura nepovratno je razorena. Dio institutske etnologije i folkloristike obraća se svojoj desetljećima skupljanoj terenskoj građi i nastoji dokumentirati, objaviti i interpretirati folkloru i etnološku građu s okupiranih područja: dubrovačke okolice, Banije i Slavonije (Perić-Polonijo 1992:121-153; Dukat 1992:155-167; Čale Feldman 1992a:169-184; Muraj 1992:185-218; Jambrešić 1992:219-252; Šimunović 1992:253-274; Grbić 1992:275-295; Ceribašić 1992:297-322). Makar se čuju kritike inzistiranja na uspomena ljudi koji su zbog rata izgubili dom jer ih se takvim postupkom održava u statusu žrtve (Greverus 1996:285), treba reći i to da svaka ljudska zajednica ima svoja mjesta sjećanja (*lieux de mémoire*) i da etnologija zemlje koja je doista doživjela teška razaranja od tih mjesta ne može i ne želi odustati.

Druga se skupina etnologinja i folkloristica izravno okreće ratu, poetici otpora i političkim ritualima, simboli ratnika, ratnoj svakodnevici, smrti u ratu i posmrtnim obredima, izbjeglicama i njihovim iskazima, strahu običnih ljudi u ratnom vrtlogu (Rihtman-Auguštin 1992a:25-43; Čale Feldman, Senjković i Prica, 1992b:45-105; Ritig-Beljak 1992:107-118). Iz starije građe (njezinih *neformalnih* podataka) crpe mogućnost za interpretaciju nekih subetničkih i međuetničkih odnosa i sukoba (Jambrešić, 1992:219-252).

Razlike u pristupu ne iskazuju se samo u izboru tematike nego i u metodologiji. Dok prva skupina ustrajava na istraživačkom obrascu nastalom iz kritike kulturnohistorijske etnologije, potonja se nadahnjuje postmodernom kritikom etnologije i etnografskog pisma. Dogodilo se da se upravo pristup dekonstrukcije podudara s nečim što nam je rat nametnuo: s razaranjem naših predodžbi o životu i samoga života. Iz zajedničkog broja NU 29/1992., koji je rezultat tih dvojnih nastojanja, članci postmodernoga senzibiliteta, u novoj redakciji prevedeni i na engleski, tvore knjigu. Knjiga *Fear, Death and Resistance* (1993, urednice L.Čale Feldman, I.Prica, R.Senjković) nailazi na značajan odjek u domaćoj i pogotovo u inozemnoj stručnoj javnosti.

Izbjglicama i ratom bavi se još jedan značajan institutski etnološki projekt, realiziran najprije kao međunarodni znanstveni skup, a zatim kao knjiga *War, Exile, Everyday Life. Cultural Perspectives* (1996, urednice Renata Jambrešić Kirin i Maja Povrzanović). Kritički se propituju prakse i strategije pomoći izbjglicama. Autori se bave ispričanim ratnim iskustvima, pamćenjem i sjećanjem na rat. Posebno se promišlja umjetnost kao dio prognaničkog iskustva i funkcija umjetnosti (glazbene, dramske) u prevladavanju očaja i u krizi identiteta izbjeglih osoba. Napokon, razmatraju se etnološki odnosno antropološki izazovi što ih nudi ili nameće istraživanje rata i ratnih izbjeglica, ali i odgovornost etnologije u istraživanju izbjegličkih sudbina odnosno u interpretaciji rata, njegovih uzroka i učinaka.

Poseban doprinos etnografiji rata jest disertacija Maje Povrzanović *Kultura i strah: ratna svakodnevica u Hrvatskoj 1991/92.* (1997). Radnja se bavi mnogostrukim uzrocima i posljedicama straha. U svom etnografskom aspektu radnja prikazuje kulturne procese u svakodnevnom životu: nova, strahom potaknuta ponašanja, kao i ona strahom netaknuta koja su osigurala kontinuitet svakodnevice. U svom analitičkom aspektu radnja je posvećena strahu kao kulturnom iskustvu, odnosno kulturnim posljedicama straha civilnog stanovništva. Jedno od poglavlja iz radnje objavljeno je u časopisu *Dubrovnik* 1 (IX), 1998 (118-140), koji je — s priložima još nekoliko institutskih djelatnika — u cjelosti posvećen folklornoj i književnoj baštini Konavala.

Na kraju stoljeća: dekonstrukcija hrvatske etnologije

Moglo bi se postaviti pitanje je li u svom gotovo pedesetgodišnjem radu etnologija u Institutu dijelila sudbinu krize o kojoj se neprekidno zbori u suvremenoj etnologiji i antropologiji. Na to bi se pitanje moglo odgovoriti i niječno i potvrdno. Čini nam se da je etnološka proizvodnja u Institutu tijekom ovih godina neprekidno rasla i neprekidno otvarala nova pitanja koja smo u ovom prikazu pokušale opisati. Odgovarajući na postavljena pitanja ona je postupno mijenjala i teorijske pristupe i sam predmet. Pritom je jedna struja tih etnoloških napora na nov način definirala svoj

odnos prema povijesti, dok se druga struja odvojila od izrazito povijesnih pitanja i približila epistemološkim istraživanjima i postmodernoj upitanosti o samoj srži etnološke znanosti — njezinu tekstu i pismu.

Refleksije postmodernoga diskurza o krizi etnologije međutim, osjećaju se u većini etnoloških radova koji izlaze iz institutske radionice u posljednjem desetljeću. Najočitiije dolaze do izražaja u sve većem broju radova o samoj hrvatskoj etnologiji. Najopsežniji rad na tom području svakako je doktorska disertacija Ines Prica *Odlike etnografskog pisma u modernoj hrvatskoj etnologiji: Kulturni i znanstveni dijalog u diskurzu etnologije suvremenosti* (1996a). Položaj hrvatske etnologije ispituje se u okvirima zahtjeva za njezinom povijesnom rekonstrukcijom te za njezinim lociranjem u europske obzore discipline. Domaćoj etnološkoj tradiciji I. Prica prilazi sa stajališta teorije etnografskoga diskurza kao postkritičnoga motrišta. Ne odustaje od dijagnoze njezina kriznoga stanja, ali je promatra u svjetlu postmodernističkoga rasapa, u kretanju prema interdisciplinarnosti, fragmentu, autobiografizaciji, te napokon ustanovljavanju vlastitih znanstvenih identiteta (1996b; 1996c).

Dekonstrukcija hrvatske etnologije zapravo je započela još 1989. anketom Lydije Sklevicky o statusu profesije i sjajnim autoričnim komentarom te ankete (1991:45-67). Značajan je doprinos propitivanju etnoloških polazišta dala Jasna Čapo Žmegač, koja je pokazala promjenljive pozicije koncepata *kultura* i *narod* kao središnjih točaka hrvatske etnologije (1991b:7-15), ali i razlike među Radićevim i Gavazzijevim etnološkim pristupima (1995:25-38; 1997a:9-33). Radom o J. Matasoviću u časopisu *Narodna starina* Aleksandra je Muraj upozorila na etnološko višeglasje u razdoblju za koje smo mislili da je bilo unisono (1993:11-34), ali i na proces kanonizacije narodne kulture što je svojom interpretacijom potvrdila i Vjera Bonifačić, osobito na primjeru hrvatskoga narodnog tekstila (1996:239-263). Pitajući se *što nismo istraživali u socijalizmu*, zatim upozoravajući na politički kontekst Radićeve etnologije i nastojeći objasniti Gavazzijev odmak od politike (uza sav iskreni angažman toga autora u organiziranju Smotri folklor tridesetih godina, koje su bile politički motivirane), D. Rihtman-Auguštin je dekonstrukciji dodala aspekt koji otvara šanse istraživanju odnosa moći s etnoantropološkoga gledišta (1995:107-122; 1996:54-61;) što ga je bila anticipirala L. Sklevicky u članku o resegmentaciji Nove godine (1988:59-72). Radovi pak Reane Senjković radikalno mijenjaju samu paradigmu folklornog likovnog izraza, uz pretpostavku da taj izraz "...zbraja likovnost, proizvedenu za 'mase' s nepobrojivim mnoštvom pojedinačnih likovnih ostvarenja, koja su, potaknuti različitim razlozima i u različite svrhe, stvorili pojedinci, koji za to nisu školovani niti se time profesionalno bave" (1996:4; 1996a; 1997:95-132).

Što i kako dalje?

U pedesetoj godini Instituta radi ekipa etnologa-novaka, pa se sada etnološkim istraživanjima bavi trinaest etnologinja i etnologa. Veći broj suradnica/ka omogućuje širi obuhvat tema. Primjerice, nakon prerane smrti Lydije Sklevicky obnavlja se istraživanje u okvirima antropologije spola (Tea Škokić), šire se povijesna etnoantropološka istraživanja (Valentina Gulin), provode istraživanja kulture mladih (Sanja Kalapoš), a kao potpuna se novost u Institutu javljaju istraživanja na području vizualne antropologije (Sanja Puljar) te ekonomske antropologije (Goran Šantek).

Očito je, dakle, da će se pristupi i dalje mijenjati, ali i širiti. Hoće li u sljedećim desetljećima biti posve napuštena stara paradigma i stara građa ili će se naći neki novi načini suživota različitih pristupa narodnoj kulturi *alias* kulturi svakodnevice *alias* nešto drugo? Zacijelo hoće. Iste će ostati ne samo znanstvene nego i moralne obveze etnologa-istraživača. Tu leže šanse institutskoj etnologiji u godinama koje dolaze.

NAVEDENA LITERATURA

- Benc-Bošković, Katica. 1962. "Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju". *Narodna umjetnost* 1:81-91.
- Bonifačić, Vjera. 1996. "Ethological Research in Croatia: 1919 to 1940". *Narodna umjetnost* 33/2:239-263.
- Bošković-Stulli, Maja. 1978. "Zagrebačka usmena pričanja u prepletanju s novinama i televizijom". *Narodna umjetnost* 15:11-35.
- Ceribašić, Naila. 1992. "Slavonska folklorna glazba kroz koncepcije smotri i istraživanja". *Narodna umjetnost* 29:297-322.

- Čale Feldman, Lada. 1992a. "Predstavljачka obilježja folklora dubrovačkog područja". *Narodna umjetnost* 29:169-184.
- Čale Feldman, Lada; Senjković, Reana & Prica, Ines. 1992b. "Poetika otpora". *Narodna umjetnost* 29:45-105.
- Čapo, Jasna. 1991a. *Vlastelinstvo Cernik. Gospodarstvene i demografske promjene na hrvatskome selu u kasnome feudalizmu*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Čapo, Jasna. 1991b. "Hrvatska etnologija, znanost o narodu ili o kulturi?" *Studia ethnologica* 3:7-15.
- Čapo Žmegač, Jasna. 1995. "Two Scientific Paradigms in Croatian Ethnology: Antun Radić and Milovan Gavazzi". *Narodna umjetnost* 32/1:25-38.
- Čapo Žmegač, Jasna. 1996. "New evidence and old theories: multiple family households in northern Croatia". *Continuity and Change* 11(3):375-398.
- Čapo Žmegač, Jasna. 1997a. "Antun Radić i suvremena etnološka istraživanja". *Narodna umjetnost* 34/2:9-33.
- Čapo Žmegač, Jasna. 1997b. *Hrvatski uskrsni običaji. Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskoga puka u prvoj polovici XX. stoljeća. Svakidašnjica, pučka pobožnost, zajednica*. Zagreb: Golden marketing.
- Čiča, Zoran. 1995. *Pučka kultura i povijesni proces. Neki elementi hrvatske pučke kulture u kontekstu progona vještica u ranoj modernoj Evropi*. [magistarski rad]. Rkp.
- Čulinović-Konstantinović, Vesna. 1963. "Dodole i prporuše. Narodni običaj za prizivanje kiše". *Narodna umjetnost* 2:73-96.
- Dubrovnik I (IX), 1998. Konavoska folklorna i književna baština*. Matica hrvatska.
- Dukat, Zdeslav. 1992. "Usmene epske pjesme iz Dubrovnika i dubrovačke okolice". *Narodna umjetnost* 29:155-167.
- Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Zagreb: Matica hrvatska (u tisku).
- Fear, Death and Resistance: an Ethnography of War: Croatia 1991-1992*. (Ed. Lada Čale Feldman, Ines Prica, Reana Senjković). 1991. Zagreb: Institute of Ethnology and Folklore Research.
- Folklor i usmena komunikacija, 1982. *Narodna umjetnost*, Special Issue/Sonderheft = Folklore and Oral Communication — Folklore und Mündliche Kommunikation, 1981. *Narodna umjetnost* 19.

- Gabrić, Paula. 1962. "Košare u tehnici spiralnih strukova". *Narodna umjetnost* 1:53-65.
- Galin, Krešimir. 1988. "Folklorna glazba pokladnih veselja". *Narodna umjetnost* 25:175-204.
- Gamulin, Jelena & Vidović, Ilda. 1967-68. "Etnografski prikaz Sinjske krajine". *Narodna umjetnost* 5-6:95-105.
- Gamulin, Jelena & Vidović, Ilda. 1974-75. "Etnografski prikaz otoka Brača". *Narodna umjetnost* 11-12:463-496.
- Gavazzi, Milovan & Rihtman-Auguštin, Dunja. 1973. "Brauch und seine Rolle im Verhaltenscode sozialen Gruppen. Eine Bibliographie deutschsprachiger Titel zwischen 1945-1970. Marburg 1973." [prikaz] *Narodna umjetnost* 10:379-382.
- Grbić, Jadranka. 1992. "Narodni običaji i vjerovanja u Iloku i okolnim naseljima". *Narodna umjetnost* 29:275-295.
- Grbić, Jadranka. 1994. *Identitet, jezik i razvoj. Istraživanje o povezanosti etniciteta i jezika na primjeru hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Grbić, Jadranka. 1997a. "Searching for the Familiar, Facing the Foreign... (Dimensions of Identity of the Croats from Bosnia-Herzegovina)". *Narodna umjetnost* 34/1:7-23.
- Grbić, Jadranka. 1997b. "Hrvati u Sloveniji." *Zbornik radova: Hrvati u Sloveniji*, Zagreb, Institut za migracije:317-329.
- Greverus, Ina-Maria. 1996. "Rethinking and Rewriting the Experience of a Conference on 'War, Exile, Everyday Life'". *War, Exile, Everyday Life. Cultural Perspectives*. Zagreb: Institute of Ethnology and Folklore Research: 276-286.
- Jambrešić, Renata. 1992. "Etnonimska analiza banijskih rukopisnih zbirki Instituta za etnologiju i folkloristiku", *Narodna umjetnost* 29:219-252.
- Lovrenčević, Zvonko. 1963. "Neobična svadba u Jabučeti". *Narodna umjetnost* 2:176-191.
- Lovrenčević, Zvonko. 1969/70. "Mitološke predaje Bilogore." *Narodna umjetnost* 7:71-100.
- Lozica, Ivan. 1985. "Poklade u Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena i suvremeni karneval u Hrvatskoj". *Narodna umjetnost* 25:31-57.
- Lozica, Ivan. 1988. "Dva karnevala". *Narodna umjetnost* 25:87-113.
- Lozica, Ivan. 1997. *Hrvatski karnevali*. Zagreb: Golden marketing.

- Milićević, Josip. 1966. "Običaji i vjerovanja uz gospodarske radove u srednjoj Istri". *Narodna umjetnost* 4:191-207.
- Milićević, Josip. 1967-68. "Narodni život i običaji u Sinjskoj krajini". *Narodna umjetnost* 5-6:433-513.
- Milićević, Josip. 1974-75. "Narodni život i običaji na otoku Braču". *Narodna umjetnost* 11-12:399-462.
- Muraj, Aleksandra. 1977. "Transformacija načina i kulture stanovanja u Jalševcu". *Narodna umjetnost* 14:95-149.
- Muraj, Aleksandra. 1981a. "Tradicijsko odijevanje na Zlarinu". *Narodna umjetnost* 18:159-220.
- Muraj, Aleksandra. 1981b. "Obrisi svakodnevnog života zlarinskih težaka". *Narodna umjetnost* 18:257-320.
- Muraj, Aleksandra. 1989. *Živim znači stanujem. Etnološka studija o kulturi stanovanja u žumberačkim Sošicama*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo et al.
- Muraj, Aleksandra. 1992. "Simboličke konotacije godišnjih običaja na Baniji". *Narodna umjetnost* 29:185-218.
- Muraj, Aleksandra. 1993. "Josip Matasović u svjetlu hrvatske etnologije." *Etnološka tribina* 16:11-34.
- Perić-Polonijo, Tanja. 1992. "Usmene lirske pjesme dubrovačke regije". *Narodna umjetnost* 29:121-153.
- Povrzanović, Maja. 1988. "Pokladni običaji u Turčišću danas: paralelne egzistencije folklor". *Narodna umjetnost* 25:15-66.
- Povrzanović, Maja. 1997. *Kultura i strah: ratna svakodnevica u Hrvatskoj 1991/92*. [doktorska disertacija]. Rkp.
- Povrzanović, Maja. 1998. "Vrijeme stradanja i prostori propadanja. Etnološko promišljanje identiteta u ratu". *Dubrovnik* 1 (IX):118-140.
- Prica, Ines. 1991. "Granice običaja". *Narodna umjetnost* 28:243-267.
- Prica, Ines. 1996a. *Odlike etnografskog pisma u modernoj hrvatskoj etnologiji (Kulturni i znanstveni dijalog u diskurzu etnologije suvremenosti)*. [doktorska disertacija] Rkp.
- Prica, Ines. 1996 b." The Full Circle of the Century: Ethnographic Realism in Croatian Ethnology of the Late Nineteenth and the Late Twentieth Centuries". *Narodna umjetnost* 33/2:265-283.
- Prica, Ines. 1996c. "Prošlost i tuđina — prema dijalogu Bratanića i Lévi-Straussa". *Etnološka tribina* 19:61-81.

- Rajković (Vitez), Zorica. 1973. "Narodni običaji okolice Donje Stubice". *Narodna umjetnost* 10:152-216.
- Rajković (Vitez), Zorica. 1974. "Obilježja etnografske građe i metode njezina terenskog istraživanja". *Etnološki pregled* 12:129-134.
- Rajković (Vitez), Zorica. 1975. *Tradicijski oblici nevjenčanog braka kod Hrvata i Srba u svjetlu pojma "pokusni brak"*. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost.
- Rajković (Vitez), Zorica. 1976. "Spomen-obilježja žrtvama prometnih nesreća". *Narodna umjetnost* 13:27-56.
- Rajković (Vitez), Zorica. 1978. "Današnji dječji folklor — istraživanje u Zagrebu". *Narodna umjetnost* 15:37-96.
- Rajković (Vitez), Zorica. 1985. "Pokladni običaji u loborskom kraju". *Narodna umjetnost* 23:59-97.
- Rajković (Vitez), Zorica. 1988. *Znamenja smrti*. Rijeka - Zagreb: Izdavački centar, Rijeka; Zavod za istraživanje folklor, Zagreb.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1971. "Položaj tradicionalne kulture u suvremenom društvu". *Narodna umjetnost* 8:3-17.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1976. "Pretpostavke suvremenog etnološkog istraživanja". *Narodna umjetnost* 13:1-25.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1978. "Novinske osmrtnice". *Narodna umjetnost* 15:117-175.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1984. *Struktura tradicijskog mišljenja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1988. *Etnologija naše svakodnevice*. Zagreb: Školska knjiga.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1992a. "O konstrukciji tradicije u naše dane. Rituali, simboli i konotacije vremena." *Narodna umjetnost* 29:25-43.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1992b. *Knjiga o Božiću. Etnološki prikaz Božića i božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Zagreb: August Cesarec et al.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1995. "Santa Claus in Transition". *Narodna umjetnost* 32/1:107-122.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1996. "Junaci i klijenti. Skica za istraživanje mentaliteta". *Erasmus* 16:54-61. = 1995. "Victims and Heroes, Between Ethnic Values and Construction of Identity". *Ethnologia Europaea* 25/1:61-67.

- Ritig-Beljak, Nives. 1969. "Uz jednu diskusiju o folklorizmu". *Narodna umjetnost* 7:17-25.
- Ritig-Beljak, Nives. 1985. "Slučaj Resničke svadbe". *Narodna umjetnost* 23:99-117.
- Ritig-Beljak, Nives. 1992. "Ratni ručak". *Narodna umjetnost* 29:107-118.
- Senjković, Reana. 1996. *Vizualni aspekti političke propagande i folklorni likovni izraz. Hrvatska nakon 1990.* [doktorska disertacija]. Rkp.
- Senjković, Reana. 1996a. "Image of Warrior". *Narodna umjetnost* 34/1:41-57.
- Senjković, Reana. 1997. "Odlučni i nasmijani (vizualni aspekti političke propagande za izbora u Hrvatskoj:1990.-1997.)". *Etnološka tribina* 20:95-132.
- Sklevicky, Lydia. 1988. "Nova Nova godina — od 'Mladog ljeta' k političkom ritualu". *Etnološka tribina* 11:59-72. = 1990. "The new New Year, Or, how a tradition was tempered". *East European Politics & Societies* 4:4-29.
- Sklevicky, Lydia. 1991. "Profesija etnolog: analiza pokazatelja statusa profesije". *Simboli identiteta (studije, eseji, građa)*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, 45-67.
- Sremac, Stjepan. 1988. "Ples u suvremenim pokladnim običajima u Hrvatskoj". *Narodna umjetnost* 25:137-174.
- Supek-Zupan, Olga. 1976. "Od teorije do prakse i nazad. Mogućnost marksističkog shvaćanja u etnologiji". *Narodna umjetnost* 13:57-76.
- Supek, Olga. 1982. *A Hundred Years of Bread and Wine: The Culture, History and Economy of a Croatian Village.* [doktorska disertacija]. Rkp.
- Supek, Olga. 1988. "Karneval u Vinogorju". *Narodna umjetnost* 25:67-86.
- Šimunović, Petar. 1992. "Imena naselja u banijskoj općini Dvor na Uni". *Narodna umjetnost* 29:253-274.
- Vodopija, Milivoj. 1973. "Lič, Edmund: Klod Levi-Stros, Beograd 1972." [prikaz] *Narodna umjetnost* 10:385-387.
- Vodopija, Milivoj. 1976. "Maturiranje kao rite de passage". *Narodna umjetnost* 13:77-92.
- War, Exile, Everyday Life. Cultural Perspectives.* (ed. Renata Jambrešić and Maja Povržanović). 1966. Zagreb: Institute of Ethnology and Folklore Research.
- Zečević, Divna. 1985. "Poukom protiv poklada u pučkim književnim tekstovima hrvatskih kalendara". *Narodna umjetnost* 23:15-30.

Zečević, Divna. 1988. "Tri polemičke propovijedi protiv poklada." *Narodna umjetnost* 25:115-122.

Zorić, Snježana. 1991. *Obred i običaj*. Zagreb: Zavod za istraživanje folklor.

THE FIRST FIFTY YEARS OF ETHNOLOGICAL THOUGHT AT THE INSTITUTE

SUMMARY

The authors present the theoretical approaches along with the practice and results of ethnologists who have been active at the Institute over the past decades. During that period, ethnological output constantly grew and opened up new questions, changing both the theoretical approaches to the subject, and the subject itself. One of the trends of those ethnological efforts defined its attitude towards history in a new way, and the other drew nearer to epistemological research and the postmodern questionability of the very essence of ethnological scholarship — its text and writing.

Keywords: ethnology, history of Croatian ethnology, Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb

(Translated by Nina H. Antoljak)